

بررسی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه منطقه‌ای

♦ دکتر سوده مقصودی

عضو هیئت‌علمی گروه علوم اجتماعی دانشگاه شهید باهنر
کرمان

۲) سطح منطقه‌ای: صاحب‌نظرانی مانند کوهن و پروساک اعتقاد دارند که سرمایه اجتماعی می‌تواند به توسعه اقتصادی کمک نماید. برخی از مزایای مورد اشاره توسط این افراد به شرح ذیل می‌باشد: به اشتراک گذاشتن بهتر دانش، ایجاد روابط مبتنی بر اعتماد، ایجاد روح تعاون درون جامعه بین گروه‌های اجتماعی و مسئولان، کاهش نرخ جرم و بزهکاری، کاهش هزینه‌های طرح‌ها، کمک به آموزش، افزایش مشارکت، انتقال اطلاعات و دانش، کاهش مرگ‌ومیر رشد بهداشت، افزایش فعالیت‌های مرتبط با ثبات و امنیت (پیغمبری، ۱۳۹۳: ۲۸).

رابرت پاتنام را می‌توان از پیشگامانی دانست که به رابطه میان توسعه منطقه‌ای و سرمایه اجتماعی توجه کرده است. او در مطالعه خود درباره مناطق کشور ایتالیا دریافت که با سرمایه اجتماعی می‌توان اختلافات مناطق را از نظر توسعه اقتصادی توضیح داد. از نظر پاتنام سرمایه اجتماعی به معنای ویژگی‌های سازمان اجتماعی مانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌هاست که می‌تواند کارایی جامعه را با تسهیل کنش‌های هماهنگ بهبود بخشد

سرمایه اجتماعی را می‌توان یکی از مشخصه‌های عمده برای دستیابی به توسعه منطقه‌ای تلقی کرد. سرمایه اجتماعی به‌عنوان مجموعه‌ای از روابط اجتماعی دارای بار ارزشی بسیار بالایی می‌باشد. با افزایش سطح روابط اجتماعی شهروندان، میزان آگاهی آن‌ها نسبت به روابط صحیح اجتماعی افزایش می‌یابد و این امر سبب می‌شود تا میزان مشارکت شهروندان در امور شهری و منطقه‌ای افزایش یابد و به دنبال آن پویایی و توسعه منطقه‌ای شکل گیرد.

سرمایه اجتماعی در سال‌های اخیر یکی از مهم‌ترین متغیرهای تبیین‌کننده سطح توسعه و رفاه جوامع در سطوح گوناگون و مورد توجه خاص سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان بوده است. منظور از سرمایه اجتماعی، املاک و دارایی‌های شخصی یا پول نیست. منظور آن چیزی است که باعث می‌شود این اشیاء محسوس در زندگی روزمره مردم بیشتر به حساب آیند؛ یعنی حسن نیت، دوستی، حس همدردی و مراودات اجتماعی بین گروهی از افراد یا خانواده‌ها که یک واحد اجتماعی را تشکیل می‌دهند. اگر شخصی با همسایه‌اش ارتباط برقرار کند و آن‌ها نیز با دیگر همسایگان ارتباط برقرار کنند، انباشتی از سرمایه اجتماعی به وجود خواهد آمد که نیازهای شخصی آن‌ها را برآورده نموده و حتی می‌تواند باعث بهبود چشمگیر کیفیت زندگی در کل آن اجتماع گردد؛ درحالی‌که کل اجتماع از همکاری اجزای خود نفع می‌برد و افراد نیز از مزایایی همچون مساعادت، همدردی و دوستی با همسایگان بهره‌مند خواهند شد. سرمایه اجتماعی وضعیت کیفی را توصیف می‌کند که در جامعه و روابط بین افراد و گروه‌ها حاکم است. وجود این فضا روابط بین افراد را تسهیل نموده و اعتماد بین آن‌ها را بهبود می‌بخشد (سوری، ۱۳۹۳: ۵۱). برخی از اندیشمندان سرمایه اجتماعی را در دو سطح منطقه‌ای و ملی بررسی و مطالعه کرده‌اند:

۱) سطح ملی: سرمایه اجتماعی در این سطح اشاره به شبکه‌ها، تعاملات و هنجارهایی دارد که کیفیت و کمیت تعاملات اجتماعی را شکل می‌دهد. سرمایه اجتماعی فقط مجموع نهادهایی که جامعه را تشکیل می‌دهند، نیست، بلکه سبب انسجام این نهادها نیز می‌گردد.

(پیغمبری، ۱۳۹۳: ۳۵). در صورتی سرمایه اجتماعی مثبتی در بین افراد یا شهروندان یک جامعه ایجاد شود و از این طریق میزان تعلق و وابستگی اجتماعی شهروندان افزایش یابد، شرایط و زمینه‌های مشارکت اجتماعی شهروندان در توسعه محله و منطقه فراهم می‌شود. توسعه منطقه‌ای به این مفهوم است که چگونه می‌توان برای یک منطقه که ممکن است شامل چند شهر بزرگ در یک منطقه و یا چند استان و یا ایالت، برنامه‌ریزی داشت تا در سطح ملی و جهانی به برتری‌های نسبی مورد نظر مسئولین و سیاستمداران آن منطقه نائل شد و در این میان از توازن در پیشرفت و رشد آن منطقه به‌صورت همگن بهره‌مند شد (نیازی و نصرآبادی، ۱۳۸۹: ۶). توسعه منطقه‌ای فرآیند یکپارچه متشکل از عناصر اجتماعی، اقتصادی، اکولوژیکی و بخشی، مبتنی بر مزیت‌های نسبی منطقه‌ای، حاصل تعاملات و روابط افقی بخش‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاستی تأثیرگذار، عملیاتی پایین به بالا و فعالیتی است که توسط نهادهای محلی و منطقه‌ای

مشارکت در گروه‌ها و سازمان‌های مولد، بالا بردن انعطاف و افزایش تعاملات اجزاء نظام اقتصادی و... به بهبود وضعیت اجتماعی و اقتصادی جامعه کمک شایانی می‌کند. ♦♦

منابع

- پیغمبری، محمد. (۱۳۹۳). بررسی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه منطقه‌ای (نمونه موردی: تنکابن)، کارشناسی ارشد، رشته شهرسازی- برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دانشکده هنر و معماری، گروه شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی، تهران.
- فرجی راد، خدر، کاظمیان، غلامرضا، رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا. (۱۳۹۲). آسیب‌شناسی سیاست‌های توسعه منطقه‌ای در ایران از دیدگاه رویکرد نهادی، فرایند مدیریت و توسعه، ۲۶ (۲): ۲۷-۵۸.
- سوری، علی. (۱۳۹۳). سرمایه اجتماعی و رشد در ایران، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، ۲۲ (۶۹): ۴۹-۶۴.
- شعبانی، احمد، نخلی، سیدرضا، شیخانی، مصطفی. (۱۳۹۲). اثر سرمایه اجتماعی بر توسعه انسانی: مطالعه کاربردی مناطق ایران، فصلنامه برنامه‌ریزی و بودجه، ۱۸ (۲): ۱۲۷-۱۶۱.
- نیازی، محسن، کارکنان نصرآبادی. محمد. (۱۳۸۹). سرمایه اجتماعی و توسعه منطقه‌ای در منطقه ده تهران، همایش شهروندان و تعلق اجتماعی در منطقه ۱۰، تهران.

و حفاظت و امنیت و به‌طورکلی عدم مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی در بسیاری از شهرهای ایران موجب اتلاف سرمایه‌های مادی و معنوی و تشدید مشکلات و ناهنجاری‌های شهری گردیده است. سرمایه اجتماعی را می‌توان یکی از مشخصه‌های عمده برای دستیابی به توسعه منطقه‌ای تلقی کرد. سرمایه اجتماعی به‌عنوان مجموعه‌ای از روابط اجتماعی دارای بار ارزشی بسیار بالایی می‌باشد. با افزایش سطح روابط اجتماعی شهروندان، میزان آگاهی آن‌ها نسبت به روابط صحیح اجتماعی افزایش می‌یابد و این امر سبب می‌شود تا میزان مشارکت شهروندان در امور شهری و منطقه‌ای افزایش یابد و به دنبال آن پویایی و توسعه منطقه‌ای شکل گیرد. (نیازی و نصرآبادی، ۱۳۸۹: ۷). به‌طورکلی می‌توان از مفهوم سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک متغیر مهم برای تبیین تفاوت‌های اقتصادی و اجتماعی میان سطوح فضایی (کشور، منطقه، شهر یا مناطق شهری) مختلف استفاده کرد. سرمایه اجتماعی با تقویت دو عنصر اصلی اعتماد و مشارکت گروهی و در نتیجه با تسهیل اطمینان در تعاملات پیچیده و کاهش نیاز به ضمانت‌های اجرایی، به وجود آوردن امکان مبادله آسان اطلاعات، افزایش مهارت‌های اجتماعی اعضاء، بالا بردن درجه

اعم از دولت‌های محلی، نهادهای منطقه‌ای و نهادهای مردمی و خصوصی راهبری، هدایت و قوام می‌یابد (فرجی راد و دیگران، ۱۳۹۲: ۳۷). توسعه منطقه‌ای از دو جنبه حائز اهمیت است. نخست، اهمیت اقتصادی مناطق (در سطحی پایین‌تر از مقیاس ملی) که شامل برقراری روابط اقتصادی و به جریان انداختن فرایندهای توسعه را در منطقه است و دیگر، حفظ و ارتقای فرهنگ ملی و بومی کشور در برابر تعرض فرایندهای جهانی شده اقتصادی و اجتماعی از طریق احیای فرهنگ‌های بومی مناطق مختلف. تنوع قومی و فرهنگی در مناطق مختلف، بویژه در مناطق هم‌جوار مرزهای سیاسی کشور، موجب ارج و منزلت فراوان مسائل توسعه منطقه‌ای با هدف حفظ سنت‌های پویا و غنی فرهنگی شده است. ارکان اصلی توسعه منطقه‌ای عبارتند از: وجود منابع طبیعی و پایه‌ای بودن فعالیت‌های مرتبط با آن منابع. نکته قابل‌ذکر آن است که رشد منطقه‌ای باید درجایی افزایش یابد که به منطقه و کشور کمک کند و درجایی متوقف شود که برای انسان و طبیعت ضرر داشته باشد. (پیغمبری، ۱۳۹۳: ۱۵).

ازهم‌گسختگی روابط اجتماعی در شهر، شهرنشینی، کاهش همکاری و تعاون، ضعف در حمایت‌های اجتماعی جامعه، رکود و ضعف در امنیت اجتماعی و رسیدگی به امور انتظامی

